

RUKOVĚŤ

nejen pro varhaníky

ÚVOD

Vážení spolubratři v kněžské a jáhenské službě, vážení varhaníci, ředitelé kůrů a všichni, kdo jste za stav liturgické hudby v našich chrámech odpovědni.

Od nejstarších dob se církve schází k slavení eucharistie a ke společné modlitbě. Církevní hudba vždy byla důležitou a nedílnou (integrální) složkou takových shromáždění a zůstává takovou dodnes. Tuto její nezastupitelnou roli znovu podtrhli otcové II. vatikánského koncilu a v některých směrech jí vytyčili i nové, nebo spíše staronové poslání a úkoly. „Církevní hudební tradice představuje nedocenitelný poklad, který vyniká nad ostatní umělecké projevy především tím, že je to bohoslužebný zpěv, vázaný na slova liturgie, a tak tvoří nezbytnou nebo integrující součást slavné liturgie. (SC 112).“ Proto i ti, kteří o liturgickou hudbu pečují (především ředitelé kůru a varhaníci, ale i členové chrámových sborů a schól) konají odpovědnou liturgickou službu.

Podle slov Jana Pavla II, která pronesl k profesorům a studentům Papežského institutu pro posvátnou hudbu, „Zpívání při liturgii však musí vyplývat ze „sentire cum Ecclesia“¹. Jedině tento způsob navozuje jednotu s Bohem a umělecká schopnost se zapojuje do šťastné syntézy, ve které dvě složky – zpěv a velebení – zcela prostupují liturgii.“ Abyste však mohli harmonicky s církví souznít, je třeba vědět, jak církve na roli liturgické hudby pohlíží, to jest jak se v příslušných dokumentech k roli hudby v liturgii vyjadřuje učitelský úřad církve. Cílem této příručky je napomáhat varhaníkům a vůbec lidem odpovídajícím za hudební složku liturgického slavení k co nejlepší orientaci v běžně dostupných sbírkách repertoáru pro lidový zpěv, které jsou v určitém slova smyslu liturgickými knihami pro lid, a v jejich aplikaci v mešní liturgii. Příručka vychází z praxe v pražské arcidiecézi a diecézi plzeňské, a vychází proto z knih v těchto oblastech nejrozšířenějších.

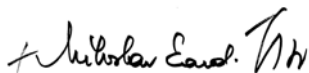
Příručku redakčně sestavili členové Společné liturgické komise pražské arcidiecéze a plzeňské diecéze a její hudební sekce. Tyto komise jsou poradními orgány diecézních biskupů ve věcech týkajících se liturgie.

Abychom předešli možným nedorozuměním, zmíníme ještě formu závaznosti pokynů a rad v této příručce uvedených. Příručka rozsáhle cituje ty části jiných

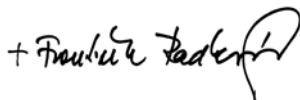
1 sentire cum Ecclesia můžeme krásně hudebně přeložit jako „souznění s církví“.

dokumentů, zejména Všeobecného úvodu k Římskému misálu, které se týkají uplatnění hudby a lidového zpěvu při liturgii. Tyto části mají přirozeně závaznost citovaných dokumentů. Ostatní text má charakter komentářů, vysvětlivek a rad, se kterými by se měli všichni, kdo jsou v našich diecézích odpovědní za liturgickou hudbu, seznámit a zejména ti s menšími liturgickými zkušenostmi i pokud možno řídit.

Je však třeba si uvědomit, že liturgie se „děje“, „koná“ a že tedy porozumět a pochopit liturgii lze „konáním“. Umění chrámového varhaníka nespočívá v nastudovaných znalostech, ale v nabytých dovednostech. K nabývání liturgických dovedností, ke kterým správný výběr písně určitě patří, jsou však liturgické znalosti podmínkou nutnou, nikoli však postačující.

Miloslav, kardinál Vlk
arcibiskup pražský

František Radkovský
biskup plzeňský

POUŽITÉ ZKRATKY A VYMEZENÍ POJMŮ

Nejčastějšími knihami a texty, na které se tato příručka bude neustále odvolávat, jsou:

- **Kancionál**, společný zpěvník českých a moravských diecézí v nejrůznějších vydáních a reedicích, díky kterým již dávno pozbyl svého jednotného charakteru. Nicméně je mezi chrámovými hudebníky obecně nazýván jednotným kancionálem a označován zkratkou JK. Proto také nebudeme tento zvyk bořit a i v této příručce jej označíme zkratkou JK.
- **Mešní zpěvy** budeme označovat zkratkou MZ.
- **Zpěvy s odpovědí lidu** – jsou v našich diecézích nejrozšířenější sbírkou responsoriálních žalmů, která byla sestavena z valné části ze zpěvů složených týnským varhaníkem Bohuslavem Korejsem. Budeme je označovat KB.
- **Liturgická konstituce „O posvátné liturgii** (Sacrosanctum Concilium)“ II. Vatikánského koncilu je myšlenkovým základem pokoncilní liturgické obnovy, budeme ji zkracovat SC a její prováděcí instrukci **Musicam Sacram** jako MS.
- **Všeobecné pokyny k Římskému misálu** (Editio typica tertia 2002), které v českém překladu vydala ČBK ve své červené řadě a které budem zkracovat IGMR.

Zpěv lidu – je zpěv celého shromáždění – je v obnovené liturgii podmínkou sine qua non (neopominutelnou). Je to forma účasti lidu na liturgii zpěvem. Repertoár určený pro zpěvu lidu tvoří jednoduše řečeno vše, co najdeme v notách v JK a MZ a odpovědi z KB, ale nejen to.¹ Není sice nutné, aby lid zpíval vždy všechny části liturgie, které zpívat může, ale dokumenty liturgické reformy (SC, IGMR, MS) závazně vysvětlují a upravují, ve kterých částech by případná neúčast lidu přímo protiččila jak liteře, tak duchu obnovené liturgie.

Lidový zpěv – je na rozdíl od zpěvu lidu označení jistého žánru, repertoáru, který můžeme označit jinak jako kancionálové písně, a způsobu, jakým se tento repertoár při bohoslužbě používá. Přestože lidový zpěv není jediným ze způsobů, jakým se při liturgii může realizovat zpěv lidu, a zpěv lidu opět není jedinou formou, kterou se hudba a zpěv zapojují do liturgie, je způsobem velmi vhodným, nejčastějším a vřele doporučovaným.²

1 Patří sem i jednodušší zpěvy z Graduale romanum a Graduale simplex. Pokud třeba lid zpívá při vzývání Ducha svatého hymnus Veni Creator Spiritus, velikonoční sekvenci či chorální ordinárium podle nápěvu, který není uveden ani v JK, ani MZ, je to rovněž repertoár zpěvu lidu.

2 („Lidový zpěv, který je poutem jednoty a radostným výrazem modlícího se společenství, podporuje hlásání jedné víry a propůjčuje liturgickým shromážděním jedinečnou slavnostnost.“ JPII 2001 a „Soulad znamená (zpěvu, hudby, slov a úkonů) je tím výraznější a plodnější, čím více se vyjadřuje v kulturním bohatství, vlastním Božím lidu, který slaví liturgii. Proto je třeba „lidový náboženský zpěv promyšleně podporovat.“ (Katechismus katolické církve 1158.)

OBECNÉ ZÁSADY

TYPY LITURGICKÉHO ZPĚVU

Nejdůležitějšími mešními texty jsou ty, které přednáší celebrant a zvolání a odpovědi věřících na ně¹. Navzájem se doplňují a tvoří tak liturgický dialog. Pokud se nezpívají, nemá je jiný zpěv či hudba doprovázet, rušit, překrývat². Největší část zpěvů při mši sv. a rovněž největší část obsahu JK a MZ však tvoří zpěvy lidu, které nejsou bezprostřední odpovědí na nějakou celebrantovu výzvu³.

Zpěv při liturgii buď tvoří samostatný liturgický úkon (Sláva, Věřím ...), nebo nějaký jiný liturgický úkon doprovází (zpěv k příchodu, zpěv k přípravě obětních darů ...). Je vždy třeba vědět, o který druh zpěvu se jedná, každý z nich se řídí jinými zákonitostmi.

Zpěvy, které nějaký jiný liturgický úkon doprovázejí, se nazývají rovněž zpěvy procesionálními, protože tímto doprovázeným liturgickým úkonem bývá nejčastěji procesie (příchod, odchod, přinášení, přicházení)⁴.

Z hudebního hlediska má toto dělení vliv zejména na trvání zpěvu. Zpěvy tvořící samostatný úkon jsou „časově jiným neurčené“, jejich délka je dána logikou

1 Všeobecný úvod k misálu dělí mešní texty na:

- a) Texty, které pronáší předsedající (kněz)
- b) Zvolání a odpovědi věřících na pozdravení kněze a na modlitby
- c) Ostatní texty:

c1) některé tvoří samostatný obřad nebo úkon. Z hlediska užitečnosti pro vyjádření aktivní účasti věřících jsou nejvýznamnější úkon kajicnosti, vyznání víry, přímluvy a modlitba Páně. Samostatný úkon dále tvoří chvalozpěv Sláva na výsostech Bohu, responsoriální žalm, Aleluja a verš před evangeliem, Svaty, aklamace po proměňování a zpěv po přijímání;

c2) některé doprovázejí jiný obřad: vstupní zpěv, zpěv k přípravě darů, k lámání chleba (Beránku Boží) a k přijímání.

Toto dělení je dělením podle funkce zpěvu. Obvyklé praktické dělení zpěvů pod bodem c) na zpěvy neproměnné (ordinarium) a zpěvy, které se pro různé příležitosti a svátky mění (proprium), nepozbývá platnosti, zpěvy podle něj ve zpěvnících a archivu řadíme a vyhledáváme, ale pro způsob, jakým zpěvy při liturgii uplatňujeme, je rozhodující dělení podle funkce.

2 Už sama povaha "předsednických" částí vyžaduje, aby byly pronášeny zřetelně a hlasitě a aby je všichni pozorně sledovali. Když je tedy kněz říká, není vhodné modlit se něco jiného nebo zpívat. Proto také varhany a jiné hudební nástroje zmlknou (IGMR 32).

Výjimku z tohoto pravidla tvoří modlitba „Požehnaný jsi, Hospodine ...“ a aklamace lidu „Požehnaný jsi Bože na věky“, viz blíže v oddíle věnovaném zpěvu při přípravě obětních darů.

3 texty 3a) a 3b) z předchozí poznámky

4 Neplatí to však doslovně. Lámání chleba není žádné procesie, zpěv k přijímání začíná již s přijímáním celebranta a asistence a pokračuje při přijímání věřících, zpěv k přípravě obětních darů se koná i tehdy, pokud dary nejsou k oltáři přinášeny průvodem.

jejich textu a hudby. Zpěvy „procesionální“ však jsou určeny k doprovodu jiné akce, a proto je výhodné, když jejich délka může být proměnlivá (např. počtem slok či vložených veršů), aby zbytečně tuto jinou akci nezdržovaly nebo naopak nenechaly nedoprovázenou.

Zpěv (hudba) má obvykle skončit s ukončením akce, kterou doprovázejí. Nemá to však být na úkor smysluplného uzavření myšlenky jejich textu nebo hudební myšlenky varhanní hry.

CO VŠE SE MÁ ZPÍVAT?

Při mši svaté se dá a často i má zpívat prakticky všechno. Přesto je zpěv některých částí důležitější než jiných. Výběr zpívaných částí je vhodný prostředek k odlišení míry slavnostnosti jednotlivých liturgických příležitostí. Nejdůležitější je zpěv dialogu mezi celebrantem a lidem, protože tento dialog je základem slavení mše svaté. Při přípravě je důležité rozhodnutí, zda daná mše svatá bude slavena jako zpívaná nebo recitovaná.

Liturgický úkon nabývá zvlášť vznešeného rázu, když se bohoslužba koná slavnostně se zpěvem, je přítomna asistence a lid má aktivní účast¹. Mezi plně slavnostní formou liturgických úkonů, při níž se skutečně zpívá všechno, co se má zpívat, a formou nejjednodušší, při které se nezpívá, může být mnoho stupňů podle toho, zda se zpěvu ponechává větší nebo menší místo. Ale při výběru částí, které se mají zpívat, ať se začne s těmi, které jsou svou podstatou důležitější, a to zejména s těmi, které má zpívat kněz nebo přísluhující a na které lid odpovídá, nebo které má zpívat kněz společně s lidem². Pořadí rozdělení textů v poznámce 1 na předchozí stránce odpovídá i důležitosti jejich přednášení zpěvem. Kdykoli je možnost výběru osob k zpívanému liturgickému úkonu, je prospěšnější, když se dá přednost těm, o kterých se ví, že ve zpěvu víc vynikají. Jestliže není možnost takového výběru a kněz nebo přísluhující nemá způsobilý hlas k patřičnému zpěvu, může tu neb onu obtížnější část z toho, co mu přináleží, přednést beze zpěvu a zvýšeným hlasem ji zřetelně odrecitovat³.

Při přípravě liturgického slavení je vhodné rozhodnout se, zda bude konáno

1 SC 113

2 Srovnej MS 7

3 Ať se to však neděje jenom z pohodlí kněze nebo přísluhujícího - srovnej MS 8. Zpívaných liturgických úkonů se může zhostit i koncelebrující kněz.

formou mše zpívané, či čtené¹. **Zpívaná mše** je forma, při které se důsledně dbá na to, aby byly zpěvem přednášeny texty důležitější před texty méně důležitými, nejlépe pak vše, co je ke zpěvu určeno. Tato forma je zvláště o nedělích a svátcích důtklivě doporučována². Avšak zpívat lze i při liturgii „všedního dne“, tam však není třeba dbát tolik na hierarchii důležitosti liturgických textů³. To je případ (bohužel častý i o nedělích a svátcích), kdy texty předsedajícího a dialogy se jen recitují, ale zpívá se píseň. Důležitost zpěvu podtrhuje i nová edice⁴ všeobecných směrnic k misálu tím, že některé texty, pokud se nezpívají, se vynechávají. Na to, kterých se to týká, upozorníme ve speciální části.

SEPĚTÍ ZPĚVU S LITURGICKÝM DĚNÍM

Ne každý zpěv se k mešní liturgii hodí. A ne každý zpěv, který se hodí při jedné příležitosti (svátku), se hodí při příležitosti jiné. A co je vhodné jako zpěv k jedné části mše svaté, není vhodné k části jiné.

První a nejdůležitější zásadu pro správný výběr liturgických zpěvů vyjadřuje SC ve článku 112 větami „Liturgická hudba bude tedy tím posvátnější, čím těsněji bude spjata s liturgickým děním, ať vroucnějším vyjádřením modlitby nebo sjednocením srdcí, ať tím, že posvátným obřadem dodá slavnostnější ráz. Přitom církev schvaluje všechny formy právého umění, pokud mají náležitě vlastnosti, a přijímá je do liturgie.“ Jinými slovy – vhodnost hudební složky každé liturgie je třeba posuzovat ze dvou hledisek: Absolutního (kvalita textu, který chceme zpívat, a kvalita jeho zhudebnění)⁵ a kontextového (zda píseň –

1 Srovnej MS 28: Ať se podřízí rozlišování mezi mší slavnou, zpívanou a čtenou, které bylo potvrzeno instrukcí z r. 1958 (čl. 3), podle zděděných a platných liturgických zákonů.

2 Při slavení Eucharistie s lidem, zejména o nedělích a svátcích, se má dávat, nakolik je to možné, přednost formě mše zpívané, i vícekrát téhož dne. MS 27

3 Srovnej SC 36

4 Součástí nové edice Římského misálu jsou i Všeobecné pokyny k Římskému misálu, tedy text, který označujeme jako IGMR. Tyto pokyny se poněkud liší od těch, které můžete najít jako úvod k Českému misálu - základní liturgické knize, která se při mši sv. dosud užívá. Text nových směrnic je k dispozici na webu ČBK na adrese <http://www.cirkev.cz/res/data/004/000508.pdf>.

5 Absolutní (alespoň v rámci uvažovaného kulturního okruhu) se týká zpěvu samotného. V tomto se koncil odvolává na předchozí výroky magisteria, zejména na sv. Pia X. Toto hledisko není pro konkrétního varhaníka tak důležité, pokud se pohybuje v rámci repertoáru schválených kancionálů. Respektovat toto hledisko je spíše úkolem těch, kteří jednotlivé písně do zpěvníků zařazují. Problémem jednotlivého regenschoriho se to stává teprve tehdy, pokud chce užít píseň, která takové schválení nemá, třeba ze zpěvníku Hosana, nebo ze zásob lístečkového „dědictví otců“. Potom je třeba seznámit se s těmito kritérii detailněji, ať již přímo v motu proprio Tra le solcitudini, nebo v dopise Jana Pavla II. ke stému výročí předchozího dokumentu. Chcete-li výstižně shrnout, tak v jedné větě je vyjádřil Petr Eben v předmluvě ke zpěvníku Hosana 1: „Často jistě rozhoduje úroveň textu. Pokud jde však o hudební posouzení, viděl bych jedno zásadní kritérium: jednotlivé melodie by neměly být poznamenány duchovností pouze podložením textu

a zde již automaticky předpokládáme pouze dobrou píseň – se ke konkrétnímu slavení hodí)¹.

Nerespektování tohoto požadavku nejen degraduje píseň z integrální součásti liturgie na pouhou zvukovou výplň², bezmyšlenkovité zařazování písní však může přinést i naprosto nepřijatelné situace³.

s náboženskou tematikou; o duchovním obsahu by měla přesvědčit melodie samotná, i kdyby textu nebylo rozumět.“

Absolutní kritérium na text písně je podle Katechismu katolické církve [1158: Nicméně texty určené pro církevní zpěv ať jsou v souladu s katolickou naukou a ať jsou vybírány především z Písma svatého a z liturgických textů.] jeho biblická inspirace, a to nikoli formální (doslovný citát rozsáhlejší pasáže nebo vybrat z Písma větu vytrženou ze souvislosti a mnohokrát ji opakovat), ale obsahovou – uchopení a výklad nějaké biblické myšlenky.

Důsledky nerespektování nekontextových (absolutních) kritérií naznačil sv. Pius X. větou, kterou by každý varhaník měl mít na paměti: Marným a pošetilým jest doufati, že k tomu cíli na nás sestoupí hojně pozhnání s nebe, jestli naše chování k Nejvyššímu, místo aby s úctou vystupovalo k nebi ve vůni příjemné, dá do ruky Pánovy důtky, by opětně Božský Spasitel vyhnal z chrámu jeho nehodné znesvěcovatele.

1 Kontextové kritérium má opět dvě hlediska:

a) sepětí s obsahem, zpřítomňovanou myšlenkou jak konkrétního liturgického slavení, tak příslušné liturgické doby (viz “Jenom ať se takové zpěvy shodují s příslušnou částí mše svaté, se svátkem nebo liturgickým obdobím.” MS32),

b) sepětí s konkrétní liturgickou akcí, kterou zpěv buď tvoří (chvalozpěv Sláva, zpěvy mezi čteními, ...) nebo doprovází (zpěv ke vstupu, k přípravě obětných darů, ...) (viz “Přesto však nestačí, aby byl tento zpěv “eucharistický”, ale je třeba, aby se shodoval s příslušnou částí mše, se svátkem nebo s liturgickým obdobím.” MS 36).

Při zohledňování a) je základní pomůckou Misál a Lekcionář, které určují, jaké texty (formulář) se používají, pokud církev slaví tu kterou příležitost, a Liturgický kalendář, tzv. direktář. V něm je pro každý den v roce uvedeno, jaká bohoslužba se slaví - jaká je liturgická doba, slavnost, svátek, památka - zda je při mši Sláva, Věřím, zda může nebo nemůže být pohřební mše atd. Protože jak Misál, tak Liturgický kalendář připouštějí pro určité příležitosti více variant, je třeba při přípravě hudební složky liturgie spolupracovat s tím, kdo má tento výběr a přípravu liturgie na starosti (zpravidla farář).

Při uplatňování hlediska b) má nezastupitelnou roli zdravý rozum varhaníka, který při svém uplatnění a při znalosti elementárních liturgických zásad nejlépe zajistí to, že při přijímání nezazní například zpěv k offertoriu (...dary tobě nesem...) nebo při průvodu s ratolestmi na Květnou neděli nebudeme zpívat „tobě, náš Králi ve svatostánku, vzdáváme úctu na kolenou.“

Značnou pomůckou je respektování „rubrik“ v JK (čísla Mx a kurzivou napsané sloky u mešních písní) a zejména respektování doporučeného výběru v MZ a konec konců i web <http://direktar.sdh.cz>, který tvoří doplněk této příručky.

2 Například zařazení mariánské mešní písně na běžnou neděli v liturgickém mezidobí nebo eucharistické písně k úvodu.

3 Druhá sloka JK 306 – „Když viděl zástup nepřátel, jak rouhavě se ukláněl ...“ případně zpravidla na okamžik, když liturgický průvod přichází k oltáři a úklonou zdraví kříž, nebo když 7. sloka JK 308 „Zástup se rouhá božskému Pánu, on tiše snáší posměch a hanu ...“ případně na přijímání, jak se to stalo na Velehradě při zasedání liturgické komise v době postní.

NIC SE ZBYTEČNĚ NEOPAKUJE

Cokoli se zpívá (nebo i říká), zpívá se to jen tolikrát, kolikrát je to předepsáno, většinou tedy jen jednou. V liturgii neplatí zásada, že čím více(krát), tím lépe.

Tento požadavek vychází z logiky věci samé a opírá se o vyjádření SC¹. Tuto zásadu přeformulovanou pro liturgický zpěv můžeme vyjádřit takto: Cokoli se zpívá (nebo i říká), zpívá se to jen tolikrát, kolikrát je to předepsáno, většinou tedy jen jednou. Jednou chvalo zpěv Sláva, jednou reponsoriální žalm mezi čteními, jednou Aleluja (či v postě jiný zpěv) před Evangeliem, jednou vyznání víry. Primárně se tato zásada týká zpěvů, které tvoří samostatný liturgický úkon. Pokud třeba celebrant při zpívané mši začne recitovat „Pane smiluj se“ nebo Věřím, a to byť třeba proti předchozí domluvě, zásadně již znovu tento text nezpíváme a nehrajeme.

Je důležité poznamenat, že tato zásada nevyklučuje, aby bezprostředně po sobě následovaly dva nebo více zpěvu v případě, že se jedná o zpěvy:

1. v liturgii po sobě přirozeně následující (Kyrie - Gloria nebo zpěv k přijímání - díkyčinění po přijímání)
2. zpěvy doprovázející časově náročný úkon (průvod s ratolestmi na Květnou neděli, obřad mytí nohou). V tomto případě je však vždy lépe zazpívat z jedné písně všechny vhodné sloky nebo doplnit potřebný čas varhanní hrou, než kombinovat zpěvy různých žánrů. Nelze zde stanovit přesná pravidla a očekáváme-li tuto situaci, je třeba postupovat uvážlivě a se vkusem.

V případech, kdy by tato zásada nebyla dostatečně jasná, upravují souběh předpisy i explicitně. Například po třetím způsobu úkonu kajícího se již nezpívá Kyrie.

¹ SC bod 34: „Obřady ať se vyznačují vznešenou jednoduchostí, ať jsou stručné, srozumitelné a bez zbytečných opakování.“

JEDNOTLIVÉ ČÁSTI MŠE SVATÉ

A) ÚVODNÍ OBŘADY

Obřady, které předcházejí bohoslužbě slova, totiž příchod, pozdravení, úkon kajicnosti, Kyrie, Sláva na výsostech Bohu a vstupní modlitba, mají povahu začátku, úvodu a přípravy.

Účelem těchto obřadů je, aby shromáždění věřící vytvořili společenství a dobře se připravili ke slyšení Božího slova a k důstojnému slavení eucharistie.

Při některých bohoslužbách, které se podle směrnic liturgických knih spojují se mší, se vstupní obřady vynechávají nebo zvláště upravují. Jedná se o zvláštní příležitosti (Uvedení Páně do chrámu, Květná neděle), spojení mše svaté se společným slavením denní modlitby církve či mše spojené s určitými obřady (křest – přivítání rodičů či katechumenů), rovněž o kropení lidu na památku křtu (Asperges), které může nahrazovat úkon kajicnosti, a zpěv Kyrie. Vždy však existuje příchod a zpěv k příchodu je vhodné (s výjimkou velkopátečních obřadů) zpívat.

Příchod — Introitus¹

Když se lid shromáždil, zatímco přichází kněz s jáhnem a přísluhujícími, začne se zpívat vstupní zpěv. Smyslem tohoto zpěvu je zahájit bohoslužbu, podpořit jednotu všech shromážděných, uvést jejich mysl do tajemství liturgické doby nebo svátku a provázet průvod kněze s přísluhujícími. Vstupní zpěv patří mezi ty, jejichž schvalování je svěřeno biskupské konferenci.

Kdy je tedy správný čas na zpěv Introitu? Přesný začátek ani konec předpisy nestanoví. Je jasné, že se nezačne zpívat dříve, než vyjde liturgický průvod. Začne se zpívat během příchodu. Je rovněž zřejmé, že tento zpěv nemusí končit bezprostředně s příchodem celebranta na předsednické místo, jestliže nedopověděl svou hudební nebo textovou myšlenku, protože jeho účelem není pouze doprovázet příchod, tento jeho cíl je uveden ve výčtu dokonce jako poslední. Celebrant také nezačne se znamením kříže, ale počká, až zpěv skončí.

Podle různých prostředí a způsobů slavení je tedy čas pro Introit velmi proměnlivý. V malém kostele, kde ze sakristie je k oltáři pár kroků a nepoužije-li se okuřování, trvá příchod několik vteřin. Ve velkém kostele při slavnostní bohoslužbě a při užití kadidla může trvat několik minut. Je

¹ rovněž se používá počeštěný "introit" nebo vstup.

tedy vhodné, aby úvodní zpěv mohl mít proměnnou délku, nikoli však na úkor uzavřenosti svého myšlenkového obsahu. Je velmi vhodné, aby byl doplněn varhanním improvizovaným preludiem.

Jaké jsou tedy možnosti:

Příchod k oltáři je očekáván (nebo lépe při domluvě o přípravě liturgie domluven) **krátký**. Potom začne zpěv po krátké (ale s určitým hudebním obsahem) předešle, která uvede následující píseň ke vstupu. Zpívá-li se píseň, zpívá se jen takový, ale minimálně takový počet slok, který již dává dobrý smysl úvodu do slavení.

Příchod k oltáři je **dlouhý**. Potom je možno

- a) Zvolit dlouhou formu vstupního zpěvu, tj. všechny sloky písně, které jsou pro vstup k dispozici.
- b) Zahájit varhanní hrou podle povahy liturgické doby. Pokud již bylo hráno před mší jako příprava, je třeba, aby změna charakteru hry jasně poukázala na to, že slavení začíná právě nyní. Zpěv se počne až po jisté době, kterou je nutno odhadnout tak, aby byl vstupní zpěv ukončen přibližně ve chvíli, kdy bude celebrant připraven na předsednickém místě zahájit a nemusel tedy bezdůvodně čekat.
- c) Zahájit zpěv po krátké předešle jako při krátkém vstupu a varhanní hrou doplnit (většinou při okuřování oltáře) do potřebné délky.
- d) Kombinací způsobů a) – c)

Co naopak při vstupu vhodné není:

- a) Použití několika zpěvů po sobě, natož pak zpěvů odlišného žánru. Dochází přitom k rozmělnění myšlenky úvodního zpěvu, hudební složka přestává být integrální součástí liturgie a stává se pouhou časovou výplní.
- b) Příliš dlouho preludovat na varhany a zahájit vstupní zpěv v okamžiku, kdy celebrant je již připraven zahájit mši, leda že by se na tom z té příčiny, že celebrant od mikrofonu vede a podporuje zpěv věřících, varhaník s celebrantem dohodli.
- c) Ponechat část vstupu včetně okuřování oltáře v tichu, pokud tím tichem není sledován nějaký zvláštní účel.

Vždy je třeba mít na paměti, že nechat celebranta čekat na předsednickém místě je možno jen z důvodu zpěvu (přednesení celé myšlenky úvodního zpěvu), ne z důvodu příliš dlouhé varhanní improvizace. Celebrant si naopak musí uvědomit, že i varhanní improvizace, nemá-li být pouze bezmyšlenkovitým vyplněním času, má svoji myšlenku a nelze ji ukončit kdykoli. Pro ukončení hudební myšlenky (zvláště u méně zkušeného varhaníka) je zapotřebí jistého času.

Úkon kajícnosti

Kněz vyzve k úkonu kajícnosti. Koná jej celé shromáždění po krátké chvíli ticha všeobecným vyznáním hříchů a kněz jej zakončí prosbou za odpuštění. V neděli, zvláště v době velikonoční, se může obvyklý úkon kajícnosti nahradit svěcením vody a pokropením lidu na památku křtu.

Při kropení vodou je vhodné zpívat příslušný zpěv, jak jej uvádí Jednotný kancionál nebo Mešní zpěvy. Tento zpěv má zcela zřejmě charakter zpěvu procesního a pro jeho konkrétní provádění, zejména délku, platí zásady obdobné zásadám pro vstupní zpěv. V případě kropení se vynechává i Kyrie a mše pokračuje rovnou zpěvem „Sláva na výsostech Bohu“.

Pane, smiluj se — Kyrie, eleison

Po úkonu kajícnosti vždy následuje volání Kyrie eleison (Pane, smiluj se), pokud již nebylo v úkonu kajícnosti. Poněvadž je to zpěv, kterým věřící oslavují Pána a vyprošují si jeho milosrdenství, zpravidla ho zpívají všichni: takže na něm má účast jak lid, tak sbor nebo zpěvák.

Za zmínku stojí skutečnost, že řecká slova můžeme zpívat řecky i tehdy, pokud je jinak mše sv. slavena a zpívána v českém jazyce. Je to naopak vhodná připomínka nejstarších liturgických tradic církve a kromě Improperií (Hagios o Theos..) jediný pozůstatek řeckého jazyka v římské liturgii.

Každé zvolání se obvykle pronáší dvakrát; s přihlédnutím k povaze jazyka, posvátné hudbě a jiným okolnostem se ovšem může opakovat i víckrát. Pokud se Kyrie zpívá jako součást úkonu kajícnosti, vkládá se před jednotlivá zvolání vsuvka (tropus).

Pokud je připraven zpěv nějakého konkrétního „Kyrie“ a celebrant použije 3. způsob kajícnosti, není vhodné toto připravené Kyrie zpívat. (viz bod zbytečné opakování). Na tuto skutečnost je vhodné celebranta upozornit po mši a vysvětlit mu, jakou frustraci nacvičujícím zpěvákům způsobil. Jistě si dá příště pozor, aby dohodu o způsobu slavení dodržel.

Užití tropovaných Kyrie:

(JK 514 či 520 a MZ str. 442 - 460)

Tropus (vsuvka) je středověká skladebná technika, kdy je původní zpěv interpolován novým textem rozvíjejícím obsah původní skladby. Například v tropovaném Kyrie je mezi „Kyrie“ a „eleison“ vložen krátký úsek nového textu

(např. „Lux et origo, lucis summæ Deus“ = „světlo a původe všeho, vše osvětlující Bože“¹). Použitím podobného principu a překladem do češtiny vznikla česká tropovaná kyrie, například „Hospodine, všech věcí Pane“.

Ideální užití tropovaných Kyrie je jako zpívané formy 3. způsobu úkonu kajícího. Lze je rovněž použít po recitovaném úkonu kajícího (1. a 2. způsob). Nejméně vhodná — leč stále použitelná — forma je jejich užití jako vstupního zpěvu, po které pak úkon kajícího a Kyrie odpadá.

Sláva na výsostech — Gloria in excelsis

Sláva na výsostech Bohu je velmi starý a úctyhodný hymnus. Tímto chvalozpěvem církev, shromážděná v Duchu Svatém, oslavuje a prosí Boha Otce a Beránka. Text tohoto chvalozpěvu nelze nahradit. Začíná kněz nebo podle vhodnosti kantor nebo schola, zpívají jej všichni společně, nebo lid střídavě se sborem, nebo samotný sbor (nikoli tedy kantor střídavě s lidem). Nezpívá-li se, recitují jej všichni společně nebo střídavě dva chóry.

Zpívá se nebo recituje o nedělích mimo dobu adventní a postní, též o slavnostech a svátcích a při významných příležitostech. Co je významná příležitost je třeba předem domluvit s celebrantem.

B) BOHOSLUŽBA SLOVA

Hlavní část bohoslužby slova tvoří čtení z Písma svatého proložené mezizpěvy. Homilie, vyznání víry a přímlyvy neboli modlitba věřících ji rozvíjejí a uzavírají.

Zde dochází v IGMR 2002 z hlediska zpěvu k inspirativní změně. Zpěvy po prvním a druhém čtení nemají následovat bezprostředně, ale po jisté chvíli ticha, jehož délka závisí na složení daného liturgického shromáždění (pro mši s hojnou účastí dětí bude asi velmi krátká, účastní-li se věřící schopní samostatné meditace, může být i dost dlouhá) a její konkrétní provedení je třeba předem domluvit s celebrantem. Mávání od oltáře na kůr nebo dokonce výzvy „tak už začněte“ do mikrofonu jsou nepřijatelné. (Bohoslužba slova se má konat tak, aby vedla k rozjímání; je proto nutné vyvarovat se jakékoli uspěchanosti, která je na překážku usebranosti.

¹ z tropovaného chorálního Kyrie I - Lux et origo

Biblická čtení

Ve čteních se věřícím prostírá stůl Božího slova a zpřístupňují se jim biblické poklady. Je proto velmi důležité dodržovat rozvržení biblických čtení, které dává poznat jednotu obojího Zákona a dějin spásy; není dovoleno nahrazovat čtení a responsoriální žalm, obsahující Boží slovo, jinými nebiblickými texty. Není tedy možné nahradit resp. žalm zpěvem písně.

Je vhodné vkládat krátké chvíle ticha, přizpůsobené shromážděnému společenství, při nichž s přispěním Ducha Svatého srdce přijímá Boží slovo a modlitbou připravuje odpověď. Tyto chvíle ticha je vhodné vkládat např. před začátkem bohoslužby slova, po prvním a druhém čtení a po homilii. Stejnou službu, ba někdy i větší, může v roli prostoru pro meditaci nad přečteným textem splnit i vhodná varhanní hudba.

Responsoriální žalm — Psalmus responsorius

Responsoriální žalm se má zpívat, aspoň pokud jde o odpověď lidu.

Po prvním čtení následuje responsoriální žalm, který je nedílnou částí bohoslužby slova a má velký význam liturgický a pastorační, neboť napomáhá rozjímání Božího slova.

Responsoriální žalm odpovídá jednotlivým čtením a obvykle se bere z lekcionáře.

Responsoriální žalm se má zpívat, aspoň pokud jde o odpověď lidu. A proto zpěvák žalmu neboli žalmista přednáší verše žalmu od ambonu nebo z jiného vhodného místa; celé shromáždění vsedě naslouchá a obvykle se zúčastňuje opakovanou odpovědí, pokud se žalm nepřednáší vcelku, tj. bez odpovědi. Aby se však lid mohl snáze podílet na přednesu tohoto žalmu opakovanou odpovědí, byly pro různé doby liturgického roku a pro světce patřící k určitému stavu vybrány některé texty odpovědi a žalmů, jichž se může používat místo žalmů připojených k jednotlivým čtením, kdykoli se žalm zpívá. Pokud se žalm nemůže zpívat, přečte se způsobem vhodným pro rozjímání slova Božího.

Místo žalmu uvedeného v lekcionáři se také může zpívat buď graduální responsorium z Graduale Romanum, nebo responsoriální či alelujový žalm

Kůr není místo pro zpěv žalmu příliš vhodné, ledaže by nouzově vykonával funkci žalmisty sám varhaník.

z Graduale simplex, jak jsou v těchto knihách uvedeny.

Česká liturgická komise zvolila ve Zpěvech s odpovědí lidu (Korejs) šťastný kompromis s výběrem žalmů a odpovědí. Výběr zhudebněných žalmových veršů byl vzat z lekcionáře a výběr odpovědí byl pro usnadnění zpěvu lidu vhodně zredukován.

V našich diecézích se bez problémů vžil zpěv responsoriálních žalmů vlastních. Není se tedy třeba uchylovat, zejména o nedělích a svátcích, které mají vlastní žalmy zhudebněny, k žalmům společným pro jednotlivá období liturgického roku. (JK 601 a dále)

Zejména o všedních dnech je možné doplňovat zpěvy po prvním čtení z jiných sbírek.

Zpěv před Evangeliiem — Acclamatio ante lectionem Evangelii

Evangelium bezprostředně předchází **Aleluja** nebo jiný předepsaný zpěv, jak to vyžaduje liturgická doba. Tato aklamace tvoří samostatný obřad či úkon, jímž shromáždění věřících vítá Pána, který k němu má promlouvat, pozdravuje ho a zpěvem vyznává svou víru. Aklamaci zpívají všichni vstoje, začíná schola nebo kantor, a může se i opakovat; vložený verš ovšem zpívá schola nebo kantor.

- Aleluja se zpívá po celý rok mimo dobu postní. Příslušné verše se berou buď z lekcionáře, nebo z Graduale¹.
- V době postní se místo Aleluja zpívá verš před evangeliem, uvedený v lekcionáři. Také se může zpívat druhý žalm neboli traktus, uvedený v Graduale².

Je-li před evangeliem pouze jedno čtení:

- V době, kdy se užívá Aleluja, může se použít buď alelujový žalm, nebo responsoriální žalm a Aleluja s příslušným veršem;
- V době, kdy není Aleluja, může se použít buď žalm a verš před evangeliem, nebo pouze žalm.

1 Je-li při zpěvu Aleluja slavnostně přinášen evangeliář, je možno doplnit uvedený verš o další verše nebo zpěv aleluja doplnit slavnostní hrou varhan.

2 Značná repertoárová nouze panuje při zpěvu před Evangeliem v českém jazyce v době postní. Jako alternativa „Chvála tobě, Kriste, Králi věčné slávy“ se nabízí jednak skládat krátké skladby na texty uvedené v lekcionáři jak pro sbor, tak jednodušší pro zpěv lidu, jednak připravit alternativní možnosti společného zvolání (které předcházejí a následují příslušný verš) a jejich melodické varianty.

Pokud se Aleluja nebo verš před evangeliem nezpívají, mohou se vynechat.

Sekvence, závazné pouze v den Zmrtvýchvstání Páně a Soslání Ducha Svatého, se zpívají **před Aleluja**.

Výše uvedené body z všeobecného úvodu do misálu nepřipouštějí nahrazení textů předepsaných v lekcionáři. Jediná myšlenková konstrukce, která by umožňovala nahradit Aleluja (nebo jiný předepsaný text) lidovou písní nebo slokou písně s jiným textem při zpívání liturgie je tato: „Aleluja se nezpívá, může se tedy vynechat. Aby nebylo ticho, budeme zpívat sloku písně“. Co si tedy počít se slokou písně před Evangeliiem (Jednotný kancionál) nebo s písní před Evangeliiem (Mešní zpěvy)? Nebylo by pastoračně moudré snažit se náhle a autoritativně vymýtit jejich užívání. Tam, kde jsou k tomu podmínky je dobré, alespoň o nedělích a svátcích dávat přednost zpěvu aklamace Aleluja a příslušného verše. Užití repertoáru z MZ navíc alespoň slovo Aleluja obsahuje a je-li dbáno výběru podle MZ myšlenkově navazuje na následnou perikopu evangelia, takže smysl toho zpěvu je daleko blíže zpěvu předepsanému v misálu/lekcionáři, než sloka písně z JK. Zvlášť neorganicky působí, pokud se na další sloku mešní písně, která přijde před evangeliem na řadu a která nemá s aleluja nebo s textem evangelia pranic společného, shromáždění postaví, jak je to předepsáno pro zpěv před evangeliem.

Zvyk zpívat Aleluja i po evangeliu jako procesní zpěv k odnášení evangeliáře vychází z představy, že zpěv Aleluja před Evangeliiem je zpěv procesní. Aleluja však tvoří samostatný úkon a má svůj vlastní účel, i když se evangeliář přenáší při jeho zpěvu. Čas potřebný k odnesení evangeliáře je tedy možno využít k rozjímání právě slyšeného slova ve chvíli ticha nebo varhanního preludia (mimo dobu postní).

Vyznání víry — *Professio fidei*

Vyznání víry má za cíl, aby všechen shromážděný lid:

- **o**dpověděl na Boží slovo zvěstované ve čteních z Písma svatého a vyložené v homilii
- **a** aby si pronášením pro slavení liturgie schváleného textu shrnujícího nauku víry připamatoval tajemství víry, dříve než je začne slavit v eucharistii.

Vyznání víry zpívá nebo recituje kněz spolu s lidem o nedělích a slavnostech; může se říkat také při slavnostnějších příležitostech.

Zpívá-li se, začíná kněz nebo podle vhodnosti kantor nebo schola, zpívají jej však všichni společně, nebo lid střídavě se scholou. Nezpívá-li se, recitují

vyznání víry všichni společně nebo střídavě dva chóry

Credo je vhodné nacvičit s lidem ve farnostech i latinsky (JK 509, MZ.str. 977 či 981) podle chorálního nápěvu, jak k tomu vybízí úvod k misálu (Poněvadž v dnešní době se stále častěji scházejí věřící různých národů, je prospěšné, aby uměli zpívat snadným nápěvem¹ latinsky alespoň některé ze základních mešních zpěvů, zvláště vyznání víry a modlitbu Páně.)

Vyznání víry je integrální součástí zpívané liturgie. Mělo by se tedy zpívat. A to buď střídavě sbor-lid, nebo společně. Pokud je tedy liturgické shromáždění schopné jeho důstojného zpěvu, měla by se zpěvu dávat přednost. Věřím z ordinária Petra Ebena je navíc jedna z nejhodnotnějších skladeb liturgické obnovy určených pro lid v českém jazyce..

Někde bývá zvykem, že roli scholy-sboru v těch částech ordinária, ve kterých se doporučuje střídavý zpěv s lidem, zastává sólista. Není to příliš vhodné, snad s výjimkou Kyrie, které má charakter litaní. Naprosto nevhodný je zpěv takového sólisty od ambonu. Ambon je místo vyhrazené, zpravidla pro hlásání slova Božího. Proto se odsud nemají číst, pokud je jich třeba, ani komentáře.

Přímluvy — Oratio universalis

Přednáší je od ambonu nebo z jiného vhodného místa jáhen nebo zpěvák nebo lektor nebo věřící laik. Lid přitom stojí a vyjadřuje svou účast po pronesení jednotlivých úmyslů buď společnou invokací, anebo tichou modlitbou.

Přímluvy je možné a občas velmi vhodné zpívat, zvláště pak, slaví-li se liturgie ve větším prostoru. Je třeba pečovat o textovou i hudební rozmanitost společných invokací. Vhodný vzor k tomu poskytuje Graduale simplex (8 uvedených možností). Možnost reakce lidu na přednášené úmysly tichou modlitbou se bohužel prakticky vůbec neužívá.

C) BOHOSLUŽBA OBĚTI

Příprava darů — Preparatio donorum (offertorium)

Na začátku bohoslužby oběti jsou přinášeny k oltáři dary, které se stanou Kristovým tělem a krví. Průvod, ve kterém se tyto dary přinášejí, je provázen zpěvem k přípravě darů; má trvat aspoň tak dlouho, dokud se dary neuloží na

¹ Příkladem snadných nápěvů jsou chorální zpěvy uvedené v JK a MZ. Nejsnadnější z nich je Missa mundi.

oltář. O způsobu, jakým se tento zpěv zpívá, platí totéž, co o vstupním zpěvu. Příprava darů může být vždy doprovázena zpěvem i bez průvodu s dary.

Je tedy vhodnější hovořit o zpěvu k přípravě darů. Užívaný název „zpěv k obětnímu průvodu“ by mohl naznačovat, že se má zpívat jen při přinášení darů, avšak je vidět, že obřad přípravy darů je delší, než obětní průvod, zahrnuje i okouření, mytí rukou a obětní průvod ani nemusí obsahovat. Je stanovena „minimální délka“ tohoto zpěvu, dokud se dary nepoloží na oltář. Zpěv však může být delší, resp. prostor pro něj je delší, zvláště když se použije okouřování, viz následující odstavec.

Chléb a víno klade kněz na oltář a modlí se přitom předepsané modlitby. Dary položené na oltář může kněz okouřit, a potom také kříž a oltář, aby se naznačilo, že oběť církve a její modlitba stoupá jako dým kadidla před Boží tvář. Po okouření darů a oltáře mohou být jáhnem nebo jiným přísluhujícím okouření i kněz kvůli posvátné službě a lid kvůli důstojnosti přijatému ve křtu.

Potom si kněz na straně oltáře umývá ruce. Vráti se do středu oltáře, drží kalich oběma rukama poněkud pozdvihnutý a modlí se potichu: *Požehnaný jsi, Hospodine.*

Pokud se nezpívá zpěv k přípravě darů ani nehrají varhany, může kněz při kladení chleba a vína pronášet příslušný text nahlas a lid připojuje aklamaci: *Požehnaný jsi, Bože, navěky.*

Je tedy zjevné, že při zpívání liturgie je dáвана přednost hudbě, a to i varhanní, před pronášením žehnací modlitby kněze s odpovědí lidu. Přirozený konec hudby je tehdy, je-li kněz připraven k modlitbě nad dary. O ukončení zpěvu (varhanní hry) při obětování platí zásada o délce procesionálních zpěvů uvedená na str. 5.

Co se repertoáru týká, platí jako u jiných procesionálních zpěvů doprovázejících jiný liturgický úkon, že se užívá zpěvů z graduálu nebo zpěvů v národním jazyce k tomu schválených biskupskou konferencí (tj. ze schválených zpěvníků).

Co naopak při přípravě obětních darů vhodné není:

- a) Použití několika zpěvů po sobě, natož pak zpěvů odlišného žánru. Dochází přitom k rozmělnění myšlenky zpěvu k offertoriu, hudební složka přestává být integrální součástí liturgie a stává se pouhou časovou výplní.
- b) Ponechat část obřadu včetně okouřování oltáře v tichu, pokud tím tichem není sledován nějaký zvláštní účel.

Eucharistická modlitba

Na začátku eucharistické modlitby kněz zpívá¹ nebo říká: *Pán s vámi*, lid odpovídá: *I s tebou*; při slovech: *Vzhůru srdce* pozvedá ruce, lid odpovídá: *Máme je u Pána*. Kněz dodává: *Vzdáváme díky Bohu, našemu Otci*, lid odpovídá: *Je to důstojné a spravedlivé*. Potom kněz pokračuje prefací; po jejím skončení spolu se všemi přítomnými zpívá *Svatý*.

Eucharistická modlitba si žádá, aby jí všichni s úctou a v tichosti naslouchali.

Je velmi vhodné, aby kněz ty části eucharistické modlitby, které jsou opatřeny notami, pronášel zpěvem. Jak vyplývá i z okolních ustanovení, je samozřejmě rovněž velmi vhodné, aby zpěvem byly přednášeny veškeré dialogy a zvolání v eucharistické modlitbě. .

Není tedy možno cokoli hrát a zpívat, zatímco se celebrant modlí eucharistickou modlitbu.

D) PŘIJÍMÁNÍ

Modlitba Páně

V modlitbě Páně se žádá o každodenní chléb, který křesťanům připomíná především chléb eucharistický; v ní se prosí za očistění od vin, aby tak svaté věci mohly být dány skutečně svatým. Kněz pronáší výzvu k modlitbě, potom se tuto modlitbu všichni věřící společně s knězem modlí, kněz sám přidává embolismus (Zbav nás ode všeho zlého, Pane ...) a lid připojí doxologii (Neboť tvé je království ...). Embolismus, rozvíjející poslední prosbu modlitby Páně, vyprošuje, aby celé společenství věřících bylo zbaveno moci zla.

Výzva, modlitba Páně, embolismus i doxologie se mají zpívat anebo pronášet hlasitě.

Je třeba se pokud možno vystříhat střídavého zpěvu a recitace jednotlivých částí tohoto obřadu. Při slavné liturgii, pokud to lze, je třeba vše zpívat podle schválených nápěvů.

¹ Jako pro celý mešní řád existují i pro dialog před prefací a pro prefaci samu v českém jazyce dva nápěvy. Chorální (P. Holík JK 501b, MZ 429) a současný (P. Olejník JK 501a, MZ 235). Při jednom slavení není vhodné je vzájemně zaměňovat a libovolně střídát. Zvláště v dialogu před prefací jsou si tyto nápěvy velmi podobné a snadno se pletou. Je tedy vždy třeba domluvy s celebrantem, kterého nápěvu použije pro zpěv preface, a důsledně používat pro dialog příslušného nápěvu.

Pozdravení pokoje

Následuje pozdravení pokoje, jímž církev vyprošuje pokoj a jednotu pro sebe i pro celou lidskou rodinu, a věřící tak vyjadřují církevní společenství a vzájemnou lásku, dříve než přijmou svátost.

Sluší se, aby každý projevil pozdravení pokoje střídmě jenom sobě nejbližším.

Tuto střídmost je vhodné zachovat zejména mezi členy sboru – scholy. Následující zpěv (Agnus) je třeba zahájit bezprostředně k lámání eucharistického chleba, k zpěvu je potřeba se soustředit, a ne podávat pozdravení pokoje na druhém konci kůru..

Lámání chleba

Zatímco kněz láme eucharistický chléb, zpívá schola nebo kantor (nebo aspoň nahlas pronáší) *Beránku Boží* a lid odpovídá. Toto vyzvání doprovází lámání chleba, a proto se může opakovat, kolikrát je třeba, než se lámání dokončí. Nakonec se uzavře slovy: *daruj nám pokoj*.

Je liturgickým nešvarem, když kněz láme eucharistický chléb již během pozdravení pokoje. Pokud je po pozdravení pokoje chléb již nalámán, není k čemu zpívat zpěv k lámání chleba a *Beránku Boží* by měl varhaník vynechat.

Není-li schola, zpívá celé *Beránku Boží* lid.

Zpěv k přijímání — Communionio

Když kněz přijímá svátostný pokrm, začíná se zpívat zpěv k přijímání. Jeho posláním je vyjádřit jednotou hlasů duchovní jednotu přijímajících, ukázat radost srdce a zdůraznit „charakter společenství průvodu přistupujících k přijetí Těla Páně“. Zpěv pokračuje během přijímání věřících. Zpívá-li se po přijímání děkvný chvalozpěv, je třeba zpěv k přijímání včas ukončit.

Je třeba se postarat, aby také zpěváci a varhaník mohli snadno přistoupit k přijímání. Praxí, kdy je jim podáváno sv. přijímání až po mši svaté je třeba co nejvíce omezit. Pro zpěv lidu k přijímání se použije zpěvu schváleného biskupskou konferencí. Zpívá jej buď samotný sbor, nebo sbor či zpěvák s lidem.

Nezpívá-li se, mohou recitovat antifonu z misálu buď všichni věřící, nebo někteří z nich, nebo lektor, anebo sám kněz poté, co přijme, dříve než jde podávat věřícím. Zpívá-li se zpěv k přijímání, antifona k přijímání se nerecituje.

Po skončení přijímání se podle vhodnosti kněz i věřící chvíli potichu modlí.

Je naprosto nevhodné, aby v případech, kdy nikdo při přijímání lidu nezpívá, hrály varhany další a další sloky písně.

Celé shromáždění může též zpívat nějaký žalm či jiný chvalozpěv nebo hymnus. Je zřejmé, že během přijímání a krátce po něm je možné (a vhodné) zpívat dva zpěvy po sobě. Je to vlastní zpěv k přijímání, jehož text patří mezi propria - texty vlastní jednotlivým liturgickým příležitostem (tradičně a většinou navazuje myšlenkově na evangelium) a zpěv díkyčinění, který bývá zaměřen eucharisticky a mívá často vztah k období liturgického roku (např. ‚Rorate cæli‘, ‚Adeste, fideles‘, ‚Attende, Domine‘, ‚O filii et filiaë‘ a jejich modifikace v českém jazyce). Jako zpěvu díkyvzdání je možno použít vhodnou píseň z MZ či JK. Vlastní zpěv k přijímání je ekvivalentem antifony k přijímání, jak je uvedena v misálu, a zpívá-li se, antifona se již nečte. Zpěv díkyčinění je alternativou společné tiché modlitby. Zda bude při konkrétním slavení dána přednost společné tiché modlitbě nebo zpěvu díkyčinění je třeba předem dohodnout s celebrujícím knězem.

Kdy začít?

Je jasné, okamžitě s přijímáním kněze, tj. na nic zbytečně nečekat.

Kdy skončit?

Vlastní zpěv k přijímání by neměl přesáhnout čas potřebný pro přijímání kněze a věřících. Jedná se totiž o zpěv procesionální. Pokud je tento zpěv doprovázen a varhaník doprovází končící přijímání svou hrou, je vhodné hru smysluplně ukončit, jakmile celebrant usedne na sedes.

Zpívá-li se navíc zpěv díkyčinění (který může započít i dříve, než celebrant usedne na sedes), vyčká celebrant s modlitbou po přijímání na ukončení tohoto zpěvu.

Co zpívat?

Přijímání je jediným místem, kde je možné zpívat dva různé zpěvy za sebou. Vlastní zpěv k přijímání tematicky zaměřený na obsah evangelia daného dne (jako první) a zpěv díkyčinění, který se tradičně vztahuje buď k eucharistii, nebo k období liturgického roku. Pokud se vlastní zpěv k přijímání nezpívá, měla by se přečíst antifona z misálu, a to i když se bude zpívat zpěv díkyčinění.

Kdo má zpívat?

V našich diecézích věřící málo zpívají v průvodu k přijímání. I tam, kde se lidovému zpěvu jinak daří, zpěv ke komunií často skomírá. Proto je vhodné začít zpěv ihned při přijímání kněze. Je to rovněž výzva pro scholy a sbory.

Zamýšlenému účelu zpěvu k přijímání odpovídá velmi dobře zpěv scholy (kantora) s krátkou odpovědí lidu, kterou lze zpívat zpaměti.

E) ZÁVĚREČNÉ OBŘADY

K závěrečným obřadům patří:

- a) Krátká oznámení, je-li to potřeba.
- b) Pozdravení a požehnání kněze, které je o některých dnech a při některých příležitostech obohaceno a vyjádřeno žehnací modlitbou nebo jiným slavnostnějším textem.
- c) Propuštění lidu jáhnem nebo knězem, aby se každý vrátil k svému dílu, chválil Boha a dobrořečil mu.
- d) Políbení oltáře knězem a jáhnem; potom kněz, jáhen a ostatní přísluhující hlubokou úklonou pozdraví oltář.

V našich krajích bývá občas zvykem zazpívat po mši sv. píseň (antifonu, hymnus nebo jejich písňové parafráze), která se těší obzvláštní úctě. Jmenujme jako příklad Svatováclavský chorál, Narodil se Kristus Pán, mariánské antifyony (Vesel se nebes Královno,), Bože, chválíme tebe¹. Takový zpěv je vhodné zařadit mezi políbení oltáře a úklonou. Je dobré, když kněz s asistencí se účastní celého tohoto zpěvu.

Takový zpěv je společná modlitba shromáždění a je proto třeba pečlivě uvážít, v jakém smyslu může být použit jako zpěv procesní (k odchodu, případně s ohledem na předpokládanou délku odchodu uvážít, po které sloce vyjít), neboť je lépe, aby jej celebrant s asistencí zazpívali celý společně s lidem.

Jestliže po mši následuje nějaký liturgický úkon (například eucharistická adorace nebo průvod na slavnost Těla a Krve Páně), vynechávají se závěrečné obřady, tj. pozdrav, požehnání a propuštění.

1 Zpěv na poděkování - "Te Deum laudamus" (MZ 995) a jeho české parafráze "Bože, chválíme tebe" (MZ 879, JK 932A) či "Tebe, Bože, chválíme" (JK 932B) je vhodnější zařadit před modlitbu po přijímání. V tom případě se nepoužívá následující dialog a orace, jak jsou uvedeny v JK 932.

Je třeba zvážít variantu tohoto zpěvu a předem se na ní domluvit s celebrantem. Zpíváme-li při mši svaté z MZ, volíme variantu uvedenou tamtéž, která je téměř (ale ne zcela) shodná s JK 932A 1, 2. 3. a 12. sloka. Tento výběr slok se často používá i při zpěvu z JK. Není vhodné, aby celebrant zaintonoval jinou verzi, než kterou má lid připravenou.

Tato různorodost verzí je ještě rozšířena tím, že v Evangelickém zpěvníku je i jiná melodická verze této písně, než v JK a MZ. Na to je třeba dbát při přípravě ekumenických bohoslužeb, při kterých je tento hymnus rovněž často používán.

PRÁCE SE ZDROJI ANEB CO ZPÍVAT

Tato příručka vychází z praxe v pražské arcidiecézi a diecézi plzeňské, a vychází proto z knih v těchto oblastech nejrozšířenějších – Jednotného kancionálu (Společného zpěvníku českých a moravských diecézí), Mešních zpěvů a Zpěvů s odpovědí lidu. Kromě těchto pramenů základních se v našich diecézích využívá i zdrojů doplňkových, zejména zpěvníků Hosana, zpěvů Taize a lokálního lístečkového repertoáru.

JEDNOTNÝ KANCIONÁL

Pracuje se staletým dědictvím našeho lidového zpěvu jako celkem složeným z různých stylových vrstev, formou jejich postupné obměny a kultivace. Do značné míry tak pokračuje v redakčních principech, které znali již pořadatelé kancionálů v 17. století, a dále rozvíjeli redaktoři diecézních zpěvníků 19. a 20. století. Vycházeli ze zákonitostí hymnografické paměti a „vžitého znění“ jako podmínky předávání lidového zpěvu, proto připravovali kancionál mimo jiné i jako prostředek uchování živé tradice.

Základní přednosti:

- Redakci JK se podařilo přenést maximum zděděného živého repertoáru do nové liturgie. S více než třicetiletým odstupem a při vědomí zásadních změn v liturgické funkci lidového zpěvu můžeme tento výkon zařadit do linie šťastných příkladů zachování kontinuity lidového zpěvu v měnících se podmínkách, včetně prozíravého zachování repertoáru „staročeských písní“ v době rekatolizace.
- Poprvé v historii, po několika neúspěšných pokusech, došlo ke sjednocení českých a moravských písní a variant. I když bylo třeba kompromisů na všech stranách a jednota nebude nikdy úplná, sjednocený repertoár byl už zafixován nejméně jednou generací a byla by škoda jej opouštět mimo jednoznačně zdůvodněné případy.
- JK využil celou tradici našeho duchovního zpěvu, od nejstarších písní až po tehdy nejmodernější. Tuto tradici přijal se vším, co postupně přinesla, a zasadil do ní novou tvorbu. Zásadní předností tohoto principu je otevřenost dalšímu růstu. Vzhledem k nepřerušené návaznosti na předchozí kancionály, redigované podobně, je tohoto vývoje schopný celý repertoár, který postupně vznikl po staletí.
- JK navazuje na tradici kancionálu – příručky pro soukromou modlitbu; obsahuje písňový repertoár i k pobožnostem mimo mešní liturgii.

Základní rezervy:

- V první řadě malý počet písní, i ve srovnání s dříve používanými zpěvní-

ky. Vyplývá zejména ze skutečnosti, že JK byl zamýšlen jako provizorium a základ k další práci (viz předmluva k 1. vydání).

- S tím souvisí i chudoba funkční: vhodné písně nemá řada liturgických slavností a liturgických úkonů (které dříve nebývalo zvykem doprovázet lidovým zpěvem). I nová písňová tvorba jen výjimečně pokrývá mezery v nově uspořádaném liturgickém roce. Krokem k nápravě této slabiny se již stala rozšířená vydání a nejnověji diecézní dodatky, které posilují poměrně osvědčený princip jednotného základu a krajových/diecézních specifik (podobně jako např. Český kancionál svatováclavský 1947 nebo německý *Gotteslob*).
- Požadavek jednoty byl vážně rozrušen úpravami v dotiscích, měnicími vžitě písně. Týkají se jak textových úprav, tak i rytmických zásahů do nápěvů. Obhacením bez újmy může být naopak zařazení vžitých nápěvů ze starších diecézních zpěvníků jako řádných alternativ (např. *Přijď ó Duchu přesvatý*). Několik „nesjednotitelných“ nápěvů nesených silnou tradicí v jednotlivých diecézích (např. *Ejhle Hospodin přijde*, *Anděle Boží strážce můj*), ukazuje, že krajová specifika mohou být nazírána i pozitivně.

MEŠNÍ ZPĚVY

Svou formou obnovují funkci starých písňových graduálů. Pokrývají úplně reformovaný liturgický rok, výhradně z domácího písňového dědictví. Završují tak linii kancionálů první poloviny 20. století, jejichž ideálem (nikdy předtím v úplnosti nerealizovaným) byl kriticky zpracovaný výbor „hodnotných“ starých písní.

Přednosti:

- V první řadě redakční práce na vysoké úrovni, která odpovídá nárokům na liturgické knihy a řadí MZ k nejpéčlivěji zpracovaným praktickým zpěvníkům v naší historii. Kritické zpracování s odkazovým a poznámkovým aparátem, ověřitelnost zdrojů podle historických pramenů – to vše činí z MZ dílo reprezentativní, které oživuje bohatství naší staré duchovní písně a co nejšetrněji přenáší do nové liturgie.
- MZ navazují na důležitou větev vývoje: završují reformní proces započatý cyrilským hnutím, který se snažil o dosažení jednoty na základě návratu ke starým vrstvám české lidové duchovní písně (zejm. kancionály 1895, 1921, 1947). MZ dovádějí tento záměr do dokonalosti formální (první důsledně „staročeský“ zpěvník) i funkční (první graduál, kompletně pokrývající celý liturgický rok).
- MZ jsou od počátku redigovány tak, aby se co nejméně překrývaly s JK, tj. aby se oba zpěvníky vzájemně nerušily různými variantami písní¹.

1 Přesto nejsou rozdíly zanedbatelné. Rozdílů v nápěvech je 22, z toho v šesti případech je

Rezervy:

- Rozšíření MZ jako jediného zpěvníku, nebo dokonce jako trvalé náhrady za JK, vážně brání redakční princip, popírající kontinuitu hymnografické paměti a předpokládající takřka úplnou výměnu repertoáru. Dědictví naší duchovní písni se zde větším dílem redukuje na jednu stylovou vrstvu (15.-17. století, tedy především kancionály utrakvistické a reformační), jen ztěžá použitelnou jako náhrada za živý repertoár lidového zpěvu.
- Z praktického hlediska je většina nápěvů již značně vzdálená dnešnímu hudebnímu cítění, jejich osvojení bývá značně komplikované tonálně a zejména rytmicky. Ve spojení s archaickými texty bývá velmi těžké naučit se písním zpaměti; ovládnání kancionálu založeného výhradně na tomto repertoáru zůstává v praxi většinou věcí pohotových čtenářů-listařů.
- MZ využívají principu obecné noty, který ve své době umožňoval zpívat různé texty na různé nápěvy, a tak dovolil sestavit textově bohatý graduál při zvládnutelném počtu nápěvů. Uplatněním nápěvů, které prostupují celý liturgický rok (např. Kristus, příklad pokory), se ale repertoár lidového zpěvu ochuzuje o jednu charakteristiku, totiž o provázanost nápěvů s obdobími liturgického roku. Přitom už v 16. – 17. století se střídaly obecné noty „podle roku“ a později se ustálila určitá typologie nápěvů (např. typicky adventní, vánoční, postní, mariánské).
- Konečně i při kritičnosti výběru písní jde v mnoha případech o novotvary dodatečně sesazované ze starého materiálu pro nové liturgické příležitosti – ve většině případů je nový celek (výběr slok, nápěv, příležitost) teprve dílem redakce. Tato skutečnost oslabuje argumentaci historickou hodnotou písní.

Shrnutí:

MZ představují jednu linii vývoje našich kancionálů, kterou je třeba vzít vážně: vztah k tradici je třeba cíleně pěstovat. Povýšení lidového zpěvu na zpěv liturgický žádá, aby tento zpěv byl co nejdůstojnější. Zdůvodněná archaičnost tomuto požadavku poměrně dobře odpovídá. Pěkný příklad: mešní píseň „Hospodine, všech věcí Pane“ je obsažena bez přerušení ve většině tištěných kancionálů 17. – 20. století. Existuje i více příkladů, kdy nejde o redaktorovu „svévůli“, ale o starou píseň, která se dochovala v živé tradici.

rozdíl velmi malý. Uvedeno číslo nápěvu v JK / stránka v MZ, na které se nápěv vyskytuje. JK109&126/MZ14, JK710/MZ562, JK105/MZ23, JK115/MZ11, JK122 /MZ 22, JK130/MZ26, JK106/MZ21, JK207/MZ41; JK301/MZ67, JK406A/MZ376, JK415/JKOL484/MZ174, JK514/MZ449 (Hospodine), JK514/MZ444 (Beránku), JK514/MZ761 (Pane Bože), JK803/MZ12, JK815/MZ890, JK818/MZ152, JK820/MZ559, JK822/MZ647, JK830A/MZ738, JK830B/MZ739. Další rozdíly zavedlo olomoucké vydání JK: JKOL/MZ: JKOL183/MZ18; JKOL384/MZ243, JKOL790/MZ106, JKOL791/MZ184, JKOL890/MZ746.

Rozdílů v textech písní je ještě mnohem víc.

MZ jsou redakčně uzavřeným výkonem, dokonale redigovaným organismem, který takřka vylučuje dodatečné zásahy a těžko se bude dále vyvíjet.

JK pokračuje v linii lidových kancionálů, který se nestaví zády ke zděděné živé tradici, neztracují ji, ale snaží se ji postupně kultivovat. V tomto ohledu je otevřen dalšímu vývoji a jeho konstruktivní kritika by mohla směr tohoto vývoje naznačit.

JAKÝM ZPŮSOBEM VYUŽÍT OBA KANCIONÁLY A VZÁJEMNĚ VYKRÝT JEJICH NEDOSTATKY?

Ideální způsob symbiózy mezi oběma zpěvníky vychází z jejich zaměření. Při vzájemné kombinaci by bylo těžké vzít za základ redakčně jednotné MZ a obohacovat je písněmi z JK. Mnohem funkčnější je vyjít ze stylově, funkčně i redakčně otevřenějšího JK, a vhodně jej kombinovat s MZ, jejichž repertoár se může legitimně zapojit jako nová vrstva do postupně se vyvíjejícího organismu. Kdo zastává linii historizující (nebo farnost, kde se otázka hymnografické paměti nezdá dnes ani v budoucnu zásadní), může používat výhradně MZ, se všemi jejich výhodami. Kdo dává přednost linii organického vývoje (nebo farnost, kde otázka hymnografické paměti zásadní být nepřestala) může užívat JK jako postačující, nebo do jeho repertoáru citlivě zapojovat části MZ, přičemž se může řídit hledisky liturgickými i estetickými. Každý má ale svůj díl odpovědnosti ze „ekologii“ lidového zpěvu.

Je vhodné i výhodné dávat přednost písním JK všude tam, kde dobře vyjadřují povahu určitého svátku či slavnosti. Zde máme zpravidla na výběr písně s básnický i teologický redigovaným textem, určeným k příslušnému dni a tradici s ním již pevně srostlým (např. Soslání Ducha sv., Nejsv. Srdce Ježíšovo). Dále pak všude tam, kde by jednostranné používání MZ zbytečně rozrušilo vnímání liturgického roku, spojeného s určitou typologií melodií (např. Velikonoce, mariánské svátky, svátky svatých s určitou typickou písní). Naopak MZ jsou přímo ideální pro ta období liturgického roku, jejichž vnímání se po liturgické reformě posunulo, a proto nemají odpovídající původní písně. Výpomoc univerzálními mešními písněmi v JK zde nebývá tím nejlepším řešením, naproti tomu MZ nabízejí často myšlenku propojenou s biblickými čteními, spojenou se starým, tj. dnes vážně a důstojně znějícím nápěvem. Jsou to zejména:

- nově zavedená první (zimní) část liturgického mezidobí, která je postavená v první řadě na výpovědi biblických čtení a využívá nově zavedených tří cyklů (tuto skutečnost MZ zohledňují).
- první část postní doby, pro kterou je v repertoáru JK jen málo přiměřených písní (dříve se zpívaly po celý půst písně pašijové). Repertoár MZ je v těchto případech sestavovaný z poměrně pestrého materiálu, ale vážnost a archaismus textů i nápěvů jsou k tomuto období mimořádně příhodné.
- liturgické slavnosti a svátky, pro které JK nemá vhodné nebo dostatečně

výstižné písně (například Uvedení Páně do chrámu i další svátky Páně), nebo i takové, k jejichž spiritualitě (či aktuálnímu pojetí) má svět starých písní blíže. Toto posouzení by již mělo záležet na vkusu a vzájemné spolupráci kněze a varhaníka.

Zpěvníky Hosana:

S jejich využitím vzniká svébytná tradice lidového zpěvu. Nutno přiznat, že mezi zpěvy Hosana se najdou takové, jejichž estetická úroveň si nezádá s mnohými, které jsou obsaženy v JK. Nedoporučuje se míchání stylů pro jedno konkrétní liturgické slavení. Pokud je pastoračně výhodné použít zpěvů s estetikou charakteristickou pro zpěvníky Hosana, měla by z nich být sestavena pokud možno celá hudební složka liturgie. V tomto případě je nutno řídit se doporučeními v těchto zpěvnících obsaženými, zpívat při mši jen ty zpěvy ke mši doporučené. V případě zpěvů použitých jako proměnné části (*proprium*) je nutno dbát na přiměřenost minimálně liturgického období a vhodnost místa zařazení zpěvu v liturgii (co je možno použít jako vstupní zpěv, před evangeliem, k obětování). Pokud se však nejedná o zpěv lidu, ale účinkování rytmické scholy mladých při mši, mělo by být posuzováno stejnými nároky, které jsou jinak kladeny na vystoupení chorální scholy nebo chrámového sboru, zejména vzhledem k *partitipacio actuosa*.

Zpěvy Taize:

Zpěvy jsou primárně určeny pro meditaci a nemohou být základem zpěvů mešních. Nezastupitelnost těchto zpěvů je zejména v situacích, kdy se sejdou ke slavení lidé z různých míst a kulturních prostředí a není možnost systematického nácviku. Tehdy je vhodné použít je i ke mši.

Lokální lístečkový repertoár:

Je neocenitelným genofondem lidového zpěvu a je třeba jej uchovat. Zpěvy k lokálním svatým, poutním místům a pod. by měly být na příslušných místech zachovány. Zpěvy, které přesahují lokální použití budou sbírány, hodnoceny a posouzeny s výhledem přípravy diecézního dodatku JK pražsko/plzeňského. Prosíme varhaníky o sběr a zaslání¹ takových zpěvů.

1 Společnost pro duchovní hudbu, Kolení 4, Praha 6, 160 00.

PŘÍPRAVA SLAVENÍ

Všeobecný úvod do Římského misálu říká: „Na praktické přípravě každého slavení bohoslužby se mají svorně a pečlivě podílet podle misálu a jiných liturgických knih všichni, kterých se to týká z hlediska obřadů, pastoračního využití a hudby. Přípravu vede správce kostela a mají být slyšeni i věřící ve věcech, které se jich přímo týkají. Knězi, který slavení předsedá, zůstává ovšem vždy právo rozhodovat o tom, co jemu přísluší, tj. i o tom, co a jak se bude při mši sv. zpívat.“

S iniciativou programu zpěvu lidu a lidových písní by měl přijít vždy ten, který má hudbu ve farnosti na starosti, tedy regenschori, varhaník, kantor. V běžném roce by měl plánovat minimálně týden dopředu, před významnými slavnostmi a svátky ještě s větším předstihem.

Na mnoha místech, zejména na venkově, je obtížné organizovat přípravu liturgie tak, jak o tom hovoří Všeobecný úvod. Celebrant má samozřejmě právo do takto sestaveného návrhu zasáhnout, jde však o to, aby měl vůbec do čeho zasahovat. Nelze-li výjimečně uskutečnit společnou přípravu, je třeba domluvu zorganizovat písemně či telefonicky. Návrhy a debaty o nich pět minut před začátkem mše svaté nutně vedou k chybám a nedorozuměním.

Při společné přípravě slavení je dobré dohodnout zejména tyto věci:

- informovat o tom, kdo bude celebrantem
- je-li možný výběr mešního formuláře, která možnost bude zvolena
- je-li možný výběr čtení z písma, které lekce budou čteny; zejména u svátků a lokálních slavností (výročí posvěcení chrámu – posvícení, svátek patrona, kterému je kostel dedikován – poutní slavnost) je třeba dohodnout, zda bude před evangeliem jedno nebo dvě čtení
- zda bude mše sv. spojena s jinými obřady (křest, svatba, obnova křestního slibu ...)
- zda půjde o mši zpívanou nebo čtenou. Pokud půjde o mši zpívanou, které zpěvy mešního řádu (modlitby, dialog před prefací, preface, aklamace po proměňování, Modlitba Páně, propuštění lidu) budou užity (Holík či Olejník?), případně které budou výjimečně přesto recitovány; jde-li o významné slavení či hostujícího kněze, nabídne varhaník či regenschori celebrantovi pomoc při připamatování si příslušných nápěvů a aplikaci konkrétního vzorce na text konkrétní preface (vyplatí se lehce tužkou podtrhnout slabiky, na kterých dochází k melodickým změnám analogicky responzoriálním žalmům); pokud půjde o mši čtenou, které části mešního řádu budou přesto zpívány a jakým nápěvem
- které zpěvy budou zpívány, kým a odkud

- jaké ordinarium a které zpěvy propria budou užity, a to zejména
 - vstup (krátký, dlouhý, užití kadidla)
 - forma úkonu kajícínosti (1, 2, 3, kropení vodou na památku křtu, vztah k výběru Kyrie)
 - kdo zaintonuje Gloria
 - kdo a odkud zazpívá responsoriální žalm a který (text i melodie)
 - jak dlouhé chvíle ticha budou po biblických čteních vloženy
 - jaký bude zpěv před evangeliem, zda bude evangeliář přinášěn a odnášen průvodem
 - pokud čte evangelium jáhen, zejména pak pokud to není stálý jáhen farnosti, je třeba domluvit, zda a jakým nápěvem bude zpívat jeho úvodní a závěrečný dialog, případně s ním projít předepsané nápěvy
 - zda bude vyznání víry, zda se bude zpívat a kdo jej zaintonuje
 - jaká forma přímluv (zpěv jednotlivých úmyslů a/nebo jen společných invocací) bude zvolena
 - obětní průvod a obětování – okouření oltáře
 - kdo, kde a jakou formou bude podávat sv. přijímání
 - jak se zajistí, aby varhaník a zpěváci mohli přistoupit ke sv. přijímání, vystřídání zpěváků a tomu vhodný repertoár¹.
 - zda díkyčinění po sv. přijímání bude vyjádřeno příslušným zpěvem nebo chvílí ticha

Jako pomoc a námět pro výběr vhodných písní slouží webový liturgický kalendář/direktář <http://direktar.sdh.cz>, ve kterém zkušení varhaníci připravují doporučeníhodná řešení.

¹ Je-li více podávajících, je výhodné, aby jeden z nich přišel přímo za zpěváky. Podávání sv. přijímání zpěvákům a hudebníkům po mši sv. je možné, ale jako trvalá praxe je to nevhodné.